

KINH TẾ DƯỢC LIỆU: NHỮNG BÀI HỌC TỪ NGƯỜI DAO ĐỎ

■ Bùi Hào

Nghệ An đang bước đầu đẩy mạnh phát triển kinh tế dược liệu - một lĩnh vực khá mới mẻ trong cơ cấu kinh tế. Xét về mặt tiềm năng, Nghệ An là địa phương có nhiều nguồn lực để phát triển kinh tế dược liệu. Từ sự đa dạng và phong phú về nguồn gen dược liệu, đặc biệt ở vùng miền núi phía Tây Nghệ An, trong đó có nhiều loại dược liệu quý hiếm. Đến những kho tàng kinh nghiệm, tri thức dân gian về khai thác và sử dụng dược liệu của các cộng đồng người dân bản địa sinh sống lâu năm ở đây. Tuy nhiên, kinh tế dược liệu là lĩnh vực không dễ phát triển. Bên cạnh các tiềm năng và định hướng phát triển thì cũng cần có những kinh nghiệm, những hình thức tổ chức cũng như quan điểm phát triển phù hợp. Mà những thứ này không tự dưng mà hình thành. Vậy nên, để phát triển kinh tế dược liệu thì việc tìm hiểu và chất lọc các bài học kinh nghiệm từ các cộng đồng, các địa phương đi trước là một vấn đề quan trọng. Để góp phần vào việc đó, bài viết này muốn giới thiệu một số kinh nghiệm về phát triển kinh tế dược liệu của người Dao Đỏ ở huyện Sa Pa, tỉnh Lào Cai như là một ý kiến để tham khảo.

1. Kinh tế dược liệu của người Dao Đỏ ở Sa Pa, Lào Cai

Kinh tế dược liệu là một thế mạnh quan trọng trong quá trình phát triển kinh tế thị trường của người Dao Đỏ ở Sa Pa. Nó không chỉ đóng góp nhiều vào nguồn thu nhập của người dân, tạo công ăn việc làm, mà còn tạo điều kiện để người dân phát huy các giá trị văn hóa truyền thống vào quá trình phát triển. Từ đầu những năm 2000, số lượng du khách đến Sa Pa tăng lên nhanh chóng, kinh tế thị trường bắt đầu phát triển mạnh mẽ và tác động đến đời sống của các cộng đồng. Du lịch và kinh tế thị trường đã tạo ra những làn sóng mạnh mẽ làm thay đổi cuộc sống của người dân bản địa. Từ những tiềm lực khác nhau, các cộng đồng đã tiếp nhận và cơ cấu lại nền kinh tế của mình theo những xu hướng khác nhau. Trong đó, người Dao Đỏ, dựa vào những thuận lợi mà văn hóa truyền thống của cha ông để lại, phần nào đó là điều kiện tự nhiên và cả tính cách con người để phát triển kinh tế thị trường theo cách riêng của mình: kinh tế thị trường dựa trên nền tảng vốn văn hóa, kết hợp du lịch và thương mại với phát triển kinh tế dược liệu. Kinh tế dược liệu cũng là một lĩnh vực quan trọng và nổi trội của người Dao Đỏ ở Sa Pa. Điển hình là người Dao Đỏ ở xã Tả Phìn, một xã cách thị trấn Sa Pa khoảng 10km với thương hiệu thuốc tắm Dao Đỏ nổi tiếng. Có thể khái quát một số nét tổng quát về quá trình phát triển kinh tế dược liệu của người Dao Đỏ ở Tả Phìn như sau:

Đầu những năm 2000, du lịch cộng đồng ở Tả Phìn bắt đầu phát triển. Số lượng hộ gia đình tham gia vào hoạt động du lịch cộng đồng ngày càng tăng lên. Du khách đến đây, ngoài việc ngắm cảnh đẹp tự nhiên thì còn được thưởng thức các đặc sản của người bản địa. Tuy nhiên, người Dao Đỏ ở Tả Phìn có một sản phẩm cực kỳ thu hút du khách là thuốc tắm. Trong các cộng đồng dân tộc sinh sống ở khu vực này thì người Dao Đỏ nổi tiếng về những tri thức liên quan đến y học dân gian. Từ các bài thuốc tắm cổ truyền của cha ông để lại, người Dao đã dùng nó để bảo vệ sức khỏe của mình qua nhiều thế hệ. Nay kinh tế phát triển, có nhiều khách du lịch tới và có nhu cầu được tắm thuốc nên người Dao đem thuốc ra bán như một món hàng hóa. Ban đầu, người dân vẫn phục vụ du khách theo phương thức sản xuất thuốc tắm truyền thống. Nghĩa là người dân vào rừng chặt thuốc về, thái ra rồi phơi lên. Khi khách có nhu cầu tắm thuốc thì họ cho vào lò

nấu và đổ vào bồn cho khách tắm. Tuy nhiên, du lịch cộng đồng ngày càng phát triển, lượng du khách đến Tả Phìn ngày càng đông lên thì làm như vậy không có hiệu quả kinh tế cao, do tốn nhiều thuốc. Đặc biệt, trong bối cảnh mà nhu cầu thuốc tắm lên cao, làm sao để thuốc tắm đóng vào chai thành hàng hóa mang đi các nơi khác bán cho khách chứ không chỉ phục vụ khách ở Tả Phìn trở thành vấn đề được nhiều người quan tâm. Được sự giúp đỡ của Đại học Dược Hà Nội và Đại học Nông Nghiệp I về cách chiết xuất thuốc tắm cho lọ, đầu năm 2007, 19 gia đình người Dao đã cùng nhau góp vốn xây dựng Công ty Sa Pa - Napro. Quy trình sản xuất của công ty: Các cổ đông theo sự phân chia thay nhau đi lấy cây thuốc trong rừng về công ty. Những người làm việc ở công ty chịu trách nhiệm chiết xuất, đun nấu thuốc và đóng vào lọ. Chai lọ và nhãn mác được đặt sản xuất ở Hà Nội đem lên. Với những nỗ lực ban đầu, sau một năm hoạt động, công ty đã bán ra thị trường hơn 6.000 chai thuốc tắm nhãn hiệu Sa Pa - Napro và thu về hơn 250 triệu đồng. Sự hình thành và phát triển của công ty thuốc tắm cũng đã đáp ứng được những trăn trở của những người khao khát vươn lên trong nền kinh tế mới, như chính những người dân tham gia thành lập công ty này chia sẻ: *“Nhìn thấy nguồn thuốc quý của mình ngày càng hao hụt mà lại không đưa lại nhiều lợi ích cho bà con, tụi mình cũng có nhiều trăn trở. Có khách vào tắm thuốc mình rất vui, nhưng tắm cho khách du lịch vào đây cũng chẳng đáng bao nhiêu. Đã nhiều người nghĩ làm sao để thuốc tắm của mình đi đến nhiều nơi và có nhiều người tắm. Nhưng không biết làm thế nào vì không thể vác thuốc đi rao bán. Cuối cùng, được sự giúp đỡ của nhiều người, tụi mình biết chiết xuất thuốc đóng chai và đưa bán được nhiều nơi, dưới Hà Nội và còn xa hơn nữa đó.*

NGHIÊN CỨU - TRAO ĐỔI

Mọi người rất vui vì không những thu lại nhiều tiền mà còn thấy thuốc tẩm của mình nổi tiếng khắp nơi”.

Tính đến nay, sau 13 năm đi vào hoạt động trong lĩnh vực kinh tế dược liệu, dù trải qua nhiều thăng trầm nhưng Công ty Sa Pa - Napro cũng đạt được nhiều thành công đáng kể. Trong giai đoạn đầu, doanh thu chỉ vài ba trăm triệu đồng mỗi năm, đến năm 2015, doanh thu đã vượt quá cột mốc 5 tỷ đồng. Năm 2017, theo báo cáo của chính quyền địa phương thì doanh thu của công ty đạt hơn 6,5 tỷ đồng. Đến năm 2019, doanh thu của công ty theo ước tính đã vượt cột mốc 10 tỷ đồng. Đối với một doanh nghiệp nhỏ ở vùng miền núi lại hoạt động trong một lĩnh vực không đơn giản như kinh tế dược liệu thì đó là một nguồn thu đáng ngưỡng mộ.

Tuy nhiên, hoạt động của Công ty Sa Pa - Napro chỉ là một phần trong hoạt động kinh tế dược liệu của người Dao Đỏ ở Tả Phìn. Bên cạnh đó, hoạt động kinh tế dược liệu ở cấp độ hộ gia đình dù quy mô bé hơn nhưng lại sôi nổi hơn và nhiều khi còn có vai trò quan trọng hơn trong cuộc sống của người dân. Hầu hết các hộ gia đình đều tham gia vào một số hoạt động nào đó trong kinh tế dược liệu: có

người tham gia vào việc đi lấy nguyên liệu tự nhiên trong rừng, có người tham gia vào việc trồng nguyên liệu, có người tham gia vào sản xuất thuốc tẩm, có người lại tham gia vào kinh doanh thuốc tẩm cũng như một số dịch vụ liên quan đến thuốc tẩm nói riêng và một số dược liệu khác nói chung. Có những gia đình đi vào rừng lấy cây thuốc hoặc đi lên nương trồng cây thuốc về tự nấu và phục vụ du khách tại nhà theo mô hình du lịch cộng đồng. Có những hộ gia đình không làm du lịch cộng đồng thì họ đi vào rừng lấy cây thuốc về bán lại cho công ty sản xuất thuốc tẩm trên địa bàn. Nhiều thanh niên trong xã đã đi làm khá ổn định ở công ty thuốc tẩm. Chính vì vậy, hoạt động sản xuất và kinh doanh thuốc tẩm có ảnh hưởng rộng lớn đến đời sống nhiều gia đình ở Tả Phìn.

Bên cạnh công ty và hộ gia đình thì gần đây còn có một số hình thức tổ chức khác tham gia vào phát triển kinh tế dược liệu, chủ yếu liên quan đến thuốc tẩm như hợp tác xã kiểu mới, nhóm sản xuất kinh doanh. Đây là hình thức một số gia đình cùng chung góp vốn và tiến hành hoạt động sản xuất và kinh doanh thuốc tẩm cũng như một số dược liệu khác. Nó góp phần làm cho các hoạt động kinh tế dược liệu ở Tả Phìn đa dạng và sôi nổi hơn.

Không chỉ các hoạt động liên quan đến thuốc tẩm, gần đây người Dao Đỏ ở Tả Phìn còn phát triển thêm một số loại dược liệu khác. Quan trọng phải kể đến việc trồng Atiso để cung cấp cho các nhà máy sản xuất dược liệu. Hiện nay, có hơn 8ha Atiso và trở thành một địa phương trồng dược liệu quan trọng. Trở về trước

Du khách sử dụng sản phẩm thuốc tẩm của người Dao Đỏ ở Tả Phìn

nữa, người Dao ở đây từng sản xuất và buôn bán một loại dược liệu vô cùng quan trọng là thảo quả. Thảo quả là một loại cây dược liệu quan trọng đối với nhiều cộng đồng dân tộc thiểu số ở Tây Bắc. Thu nhập từ việc bán thảo quả là nguồn thu vô cùng quan trọng đối với người dân, khiến nó trở thành một thứ của cải để tích trữ khi được phơi khô và người dân sẽ bán khi cần số tiền lớn để lo cho việc quan trọng như làm nhà, lấy vợ, chữa bệnh.

Tóm lại, kinh tế dược liệu là một lĩnh vực quan trọng trong đời sống của người Dao Đỏ ở Tả Phìn. Nó mang lại nhiều nguồn thu nhập cho người dân bản địa, tạo ra nhiều công ăn việc làm và cũng góp phần làm cho người dân biết trân trọng hơn những tri thức, những di sản mà cha ông để lại. Đặc biệt, thuốc tắm Dao Đỏ ở Tả Phìn đã trở thành một thương hiệu lớn mạnh, có mặt ở nhiều nơi như thị trấn Sa Pa, thành phố Lào Cai, Hà Nội, thành phố Vinh (Nghệ An), thành phố Hải Phòng, thành phố Hồ Chí Minh, thậm chí ở một số nước khác như Lào, Thái Lan... Những hoạt động kinh tế dược liệu của người Dao Đỏ ở Sa Pa cũng để lại nhiều bài học kinh nghiệm quý báu cho các địa phương đang muốn phát triển lĩnh vực này nếu biết tìm hiểu nghiêm túc và khai thác hợp lý.

2. Những bài học kinh nghiệm quan trọng trong phát triển kinh tế dược liệu của người Dao Đỏ ở Sa Pa

Bắt đầu từ di sản của ông cha để lại

Người Dao Đỏ ở Sa Pa bắt đầu phát triển kinh tế thị trường bằng những di sản do cha ông để lại. Đó chính là di sản về văn hóa truyền thống dân tộc. Nói cách khác, người Dao tiến vào nền kinh tế thị trường bằng nguồn vốn văn hóa, một nguồn vốn quan trọng nhưng không dễ để khai thác hiệu quả. Trong cơ cấu kinh tế của người Dao ở Tả Phìn thì nông nghiệp vẫn giữ vai trò quan trọng nhưng đang chuyển đổi mạnh mẽ. Trong khi đó, du lịch cộng đồng và kinh tế dược liệu là những hoạt động kinh

tế quan trọng của nhiều hộ gia đình ở đây, nó tạo nên một làn gió mới trong đời sống kinh tế - xã hội. Để làm được điều đó, người Dao đã gìn giữ và khai thác tốt nguồn vốn văn hóa do cha ông để lại. Trước khi đẩy mạnh phát triển các hoạt động này, họ đã gìn giữ được nhiều nét văn hóa truyền thống. Chính văn hóa truyền thống tạo nên sức thu hút của du lịch cộng đồng đối với du khách. Nhiều du khách nước ngoài đã đến đây và ở lại hàng tháng để được trải nghiệm với người dân, từ việc thưởng thức các đặc sản truyền thống tộc người, thưởng thức và tham gia các hoạt động văn hóa cộng đồng đến việc tham gia trải nghiệm quá trình sản xuất với người dân bản địa. Chính những bộ trang phục truyền thống, những sinh hoạt văn hóa đặc trưng, và cả đời sống sản xuất bình dị là những điểm hấp dẫn du khách mà người Dao Đỏ tạo ra trong quá trình phát triển kinh tế. Bà Lý Mây Chạn, một người đi tiên phong và có nhiều đóng góp trong phát triển du lịch cộng đồng cũng như phát triển kinh tế dược liệu đã chia sẻ: *“Ban đầu chúng tôi nghĩ văn hóa truyền thống như là sự lạc hậu và khó để tiến kịp các cộng đồng khác trong quá trình phát triển. Nhưng rồi khi một số chuyên gia nước ngoài và cả người Việt về đây trao đổi và định hướng phát triển du lịch cộng đồng thì chúng tôi mới biết đó lại là một lợi thế, một nguồn lực để phát triển. Và khi đi vào thực hiện mới biết nó đáng quý và cần phải trân trọng”*.

Trong kho tàng vốn văn hóa truyền thống mà cha ông để lại cho người Dao Đỏ ở Tả Phìn thì tri thức dân gian về y dược học là phong phú nhất và có giá trị nhất. Nhưng trước đây, người dân chỉ sử dụng nó vào việc bảo vệ, chăm sóc sức khỏe bản thân và gia đình chứ không nghĩ đó là nguồn lực phát triển kinh tế. Khi du lịch cộng đồng phát triển đòi hỏi phải có những sản phẩm hàng hóa để phục vụ du khách thì những tri thức này trở thành một thứ của cải giá trị cho những người nắm giữ. Và đó chính là sự khởi đầu cho việc xuất hiện và phát triển của kinh tế dược liệu của người Dao.

Lựa chọn điểm nhấn

Kho tàng tri thức dân gian về y dược học của người Dao do cha ông để lại thì nhiều nhưng không phải cái gì cũng có thể đưa vào để phát triển kinh tế dược liệu. Điều đó đòi hỏi phải lựa

NGHIÊN CỨU - TRAO ĐỔI

chọn được điểm nhấn hiệu quả là vấn đề quan trọng trong phát triển kinh tế dược liệu. Và người Dao Đỏ ở Tả Phìn đã thành công khi lựa chọn thuốc tắm là điểm nhấn quan trọng nhất trong quá trình xây dựng và phát triển các hoạt động kinh tế dược liệu. Làm thế nào để lựa chọn điểm nhấn? Câu hỏi này được người Dao trả lời rằng: thứ nhất là nguồn vốn văn hóa đó phải có tính đặc trưng của cộng đồng và của khu vực họ sinh sống. Thứ hai là phải có khả năng để tạo ra sản phẩm hàng hóa hàng loạt, tức là dễ để phát triển thành công nghiệp văn hóa dựa vào đặc tính của sản phẩm đó. Và thứ ba, đương nhiên là phải có sức thu hút đối với khách hàng. Trong số những vốn văn hóa truyền thống của người Dao Đỏ ở đây thì thuốc tắm là sản phẩm đáp ứng được các yêu cầu đó. Tri thức dân gian về thuốc tắm của người Dao nổi tiếng và được nhiều cộng đồng biết đến. Đây là những bài thuốc tắm dùng để bảo vệ sức khỏe con người, đặc biệt rất có hiệu quả trong việc hồi phục sức khỏe cho những phụ nữ sau khi sinh con, hay những người mới bị ốm đau, bệnh tật. Dù nó không phải là thuốc chữa bệnh cụ thể nhưng lại có hiệu quả về tăng cường thể chất, tăng cường miễn dịch cho cơ thể và đặc biệt là hồi phục sức khỏe nhanh chóng sau khi bị ốm đau hay lao động mệt mỏi. Vậy nên, hầu như mọi người đều có thể sử dụng loại thuốc này mà ít khi bị tác dụng phụ. Thuốc tắm có thể chặt để tươi, rồi đun nấu lên và tắm trực tiếp được, cũng có thể chặt về phơi khô để dành khi nào cần thì nấu lên dùng được. Thuốc tắm cũng có thể chiết xuất đóng chai để mang đi xa. Chính vì những lẽ đó mà thuốc tắm có thể sản xuất thủ công để phục vụ ngay tại địa phương, cũng có thể sản xuất theo công nghệ để tạo thành sản phẩm hàng hóa phân phối ra thị trường. Nói cách khác, việc lựa chọn thuốc tắm làm điểm nhấn quan

trọng trong phát triển kinh tế dược liệu của người Dao Đỏ là vì thuốc tắm mang tính đặc trưng văn hóa Dao Đỏ, có thể sản xuất thành hàng hóa để phục vụ nhu cầu tại chỗ cũng như phân phối ra thị trường rộng lớn và đối tượng sử dụng cũng đa dạng, hầu hết đều có thể sử dụng mà không phân biệt lứa tuổi, giới tính, sức khỏe.

Đa dạng hóa sản phẩm

Sau khi lựa chọn được điểm nhấn quan trọng để tạo sản phẩm mũi nhọn cho phát triển kinh tế dược liệu thì cần phải đa dạng hóa sản phẩm cũng như đa dạng hóa các hoạt động kinh tế dược liệu nhằm tăng nguồn thu nhập cũng như giảm rủi ro cho các hộ gia đình. Đối với người Dao Đỏ ở Tả Phìn, thuốc tắm là sản phẩm quan trọng nhưng không phải là duy nhất, và với nhiều gia đình, nó còn là sản phẩm phụ. Thuốc tắm Dao Đỏ trở thành thương hiệu nổi tiếng, là sản phẩm có sức ảnh hưởng đối với hoạt động kinh tế dược liệu của người Dao. Nhưng bên cạnh đó, người Dao còn sản xuất ra nhiều loại thuốc khác để buôn bán. Đa dạng hóa sản phẩm được người dân Dao Đỏ thực hiện theo nhiều cách thức, từ đa dạng hóa sản xuất đến đa dạng hóa hình thức sản xuất. Một thực tế thấy rõ là sau gần 20 năm làm quen và phát triển kinh tế dược liệu, người Dao Đỏ đã cho ra thị trường nhiều sản phẩm khác nhau theo các hình thức khác nhau. Ngoài thuốc tắm được chiết xuất bằng công nghệ hiện đại và lưu thông rộng rãi trên thị trường thì người dân còn sản xuất và buôn bán các loại thuốc khác theo kiểu thô hoặc được nấu lên lấy nước đóng chai thủ công và

Một cơ sở kinh doanh dịch vụ thuốc tắm Dao Đỏ ở TP. Vinh

đem bán. Nhiều người có hiểu biết về tri thức y học truyền thống còn cất thuốc bán cho nhiều người ở các nơi khác nhau. Điển hình như bà Lý Mây Chạn, một người nổi tiếng về thuốc. Hiện tại, bà Chạn có thể lấy thuốc cho nhiều người bằng các đơn thuốc dân gian để chữa nhiều loại bệnh khác nhau. Nhiều người chưa từng đến đây, nhưng qua giới thiệu đã lấy số điện thoại để gọi điện mô tả về bệnh lý và được bà lấy thuốc cho. Có rất nhiều người phản hồi là có hiệu quả tốt. Hiện nay, ngoài việc trồng dược liệu để bán cho các công ty, người dân cũng tham gia nhiều hơn vào việc sản xuất một số loại thuốc theo phương pháp thủ công. Nhiều mặt hàng được đem bán cho du khách từ các loại thuốc xoa bóp, thuốc chữa một số bệnh phổ biến như cảm cúm, ho, sốt, đau bụng, giảm mỡ máu...

Vận dụng khoa học - công nghệ

Một trong những thành công của kinh tế dược liệu ở người Dao Đỏ chính là biết vận dụng khoa học - công nghệ ở nhiều mức độ khác nhau. Mức cao nhất là sử dụng công nghệ chiết xuất và đóng chai hiện được Công ty Sa Pa - Napro đầu tư thực hiện hơn 10 năm nay. Công suất của công ty hiện nay có thể sản xuất hàng vạn chai thuốc tẩm một năm với quy trình khá hiện đại, được đầu tư chiết xuất và vận chuyển đi nhiều nơi. Ở các hộ gia đình, dù chiết xuất thuốc chủ yếu là phương pháp thủ công, tuy nhiên họ vẫn biết vận dụng khoa học - công nghệ vào việc phát triển kinh tế một cách hợp lý. Phổ biến nhất là việc sử dụng mạng internet và mạng xã hội để quảng bá hình ảnh. Trong hoạt động du lịch cộng đồng cũng như trong phát triển kinh tế dược liệu, người dân hầu hết đều biết sử dụng truyền thông cho mình. Họ có thể nhận những đơn hàng qua e-mail từ nước ngoài hoặc các công ty lữ hành rồi từ đó đón khách và phục vụ du khách theo nhu cầu đặt trước. Trong quá trình sản xuất và cung cấp các dịch vụ, họ cũng biết chụp ảnh, quay phim để làm tư liệu nhằm quảng bá hình ảnh của mình

đến người khác. Như một người phụ nữ Dao ở Tả Phìn chia sẻ: “*Năm 2011, mình mới biết đến mạng xã hội facebook khi một khách hàng đến nhà mình nghỉ lại và tắm thuốc. Họ chụp ảnh và bày cho mình cách để đưa ảnh lên và tag người khác vào để họ biết. Sau đó mình thử và để lại số điện thoại trên đó, quả nhiên có nhiều du khách đã liên hệ với mình để hỏi thông tin cũng như đặt chỗ nghỉ và các dịch vụ vào cuối tuần hay các dịp lễ. Từ đó đến nay, mình rất quan tâm đến việc quảng cáo qua mạng xã hội như facebook, zalo, và cả trên youtube nữa*”. Càng ngày, nhu cầu vận dụng khoa học - công nghệ để phát triển kinh tế càng lên cao nhưng để làm được điều đó thì cần nguồn vốn đầu tư. Ở cấp độ gia đình, việc này gặp nhiều khó khăn nên một số hộ gia đình đã quyết định hợp tác với nhau thành các nhóm sản xuất, kinh doanh để góp vốn vào đầu tư phát triển.

Hài hòa về lợi ích

Kinh tế dược liệu của người Dao Đỏ ở Tả Phìn được phát triển dựa trên nguồn vốn tri thức dân gian về y học nên việc hài hòa lợi ích giữa các bên liên quan là vấn đề vô cùng quan trọng. Bởi tri thức dân gian là nguồn lực chung của cộng đồng, nó không thuộc sở hữu của một cá nhân riêng biệt nào cả. Trong khi đó, nhiều sản phẩm vào thị trường phải đăng ký thương hiệu và sở hữu trí tuệ. Mọi việc sẽ trở nên tồi tệ nếu như các doanh nghiệp đăng ký sở hữu trí tuệ các sản phẩm từ tri thức dân gian trong khi người dân bản địa không nhận được lợi ích từ các hoạt động liên quan đến nguồn vốn chung của họ. Trên thế giới, những vấn đề như vậy đã xảy ra ở nhiều quốc gia và đã được đúc rút thành những bài học kinh nghiệm quý báu cho các nước đi sau. Ở Tả Phìn, chưa có những xung đột lợi ích giữa doanh nghiệp và người dân, dù doanh nghiệp đăng ký thương hiệu sản phẩm mà họ sản xuất ra nhưng không có quyền ngăn cấm người dân sản xuất theo phương pháp truyền thống của họ. Với lại, sự hợp tác giữa người dân và doanh nghiệp cũng khá tốt, doanh nghiệp tạo ra nhiều công ăn việc làm cho người dân và tăng thu nhập cho nhiều hộ gia đình. Còn người dân cũng tạo ra nguồn lao động tại chỗ cho doanh nghiệp, là lực lượng quan trọng tham gia vào việc trồng và khai thác nguyên liệu để bán lại cho doanh nghiệp. Tuy nhiên, đến

một mức độ phát triển nào đó, nếu không có những biện pháp quản lý chặt chẽ thì khả năng xung đột lợi ích sẽ xuất hiện. Vậy nên, khi phát triển kinh tế được liệu, cần tính đến việc hài hòa lợi ích giữa các bên liên quan.

3. Gợi mở cho kinh tế được liệu Nghệ An

Nghệ An là tỉnh có diện tích tự nhiên rộng lớn, có sự đa dạng về mặt sinh học, nhất là về nguồn gen các loại cây được liệu ở vùng miền Tây Nghệ An, nơi được UNESCO công nhận là khu dự trữ sinh quyển thế giới. Theo điều tra chưa đầy đủ thì đến nay, Nghệ An có gần 1.000 loài cây được liệu thuộc 365 chi của 183 họ. Đây là một tiềm năng, một nguồn lực quan trọng trong quá trình phát triển kinh tế được liệu. Những huyện giàu tiềm năng phát triển kinh tế được liệu như Con Cuông, Tương Dương, Kỳ Sơn, Quế Phong, Quỳnh Châu... Trước đây, nguồn tài nguyên này chủ yếu được các cộng đồng sinh sống tại đây khai thác để phục vụ việc bảo vệ và chăm sóc sức khỏe con người. Nhưng trong mấy năm gần đây, theo nhịp bước của kinh tế thị trường, lãnh đạo tỉnh đã chỉ đạo nhiều địa phương xây dựng các đề án để phát triển kinh tế được liệu nhằm góp phần phát huy nguồn lực thiên nhiên quan trọng này vào việc phát triển kinh tế tỉnh nhà và cải thiện đời sống người dân. Tuy nhiên, để phát triển kinh tế được liệu đi đúng hướng và có hiệu quả thì Nghệ An nên tìm hiểu và vận dụng những bài học kinh nghiệm của một số địa phương đã đi trước một cách hợp lý.

Bên cạnh việc xây dựng đề án chung của cả tỉnh thì cần xem xét để có những hướng đi riêng cho các địa phương cụ thể trong việc phát triển kinh tế được liệu. Tốt nhất là để người dân làm chủ quá trình phát triển và phục vụ lợi ích của người dân trên cơ sở sự hợp tác: hợp

tác với chính quyền, hợp tác với doanh nghiệp và hợp tác với nhau cùng làm. Đó là các dự án phát triển cộng đồng từ dưới lên, nó tránh được sự chủ quan duy ý chí. Để phát triển cụ thể trong từng địa phương thì có thể vận dụng được những kinh nghiệm từ người Dao Đỏ đã trình bày ở trên. Đó là việc lựa chọn các địa phương còn gìn giữ được nhiều nguồn vốn về văn hóa, về nguồn nguyên liệu có sẵn cũng như tiềm năng trồng cây nguyên liệu; là việc lựa chọn được điểm nhấn cho các địa phương để sản xuất sản phẩm mũi nhọn hay dịch vụ trọng điểm cho kinh tế được liệu của địa phương đó, từ đó đa dạng hóa các sản phẩm nhằm đưa vào thị trường và tăng nguồn thu nhập cho người dân. Có chiến lược đầu tư và ứng dụng các thành tựu khoa học công nghệ để phát triển kinh tế được liệu. Trong đó, ngoài việc kêu gọi doanh nghiệp tham gia phát triển thì nhà nước còn phải hỗ trợ cho người dân tiếp cận khoa học - công nghệ và vận dụng vào quá trình phát triển. Một vấn đề quan trọng là đảm bảo sự hài hòa lợi ích cho các bên liên quan trong phát triển kinh tế được liệu. Hiện nay, đã có một số doanh nghiệp đầu tư vào phát triển kinh tế được liệu ở miền núi Nghệ An. Nhưng sự hợp tác giữa các doanh nghiệp và người dân địa phương vẫn còn hạn chế. Chủ yếu là nhà nước mở đường doanh nghiệp thuê đất để trồng nguyên liệu và chế biến sản phẩm. Việc làm này có thể tạo ra một số công việc cho người dân nhưng về cơ bản, họ trở thành những người làm thuê cho doanh nghiệp. Và về lâu dài, có thể sẽ dẫn đến những xung đột lợi ích khi mà kinh tế được liệu phát triển đến mức cao hơn cũng như nhận thức của người dân sẽ thay đổi. Vậy nên, các cơ quan nhà nước cần có những biện pháp hợp lý để giải quyết mối quan hệ này.

Để phát triển kinh tế được liệu, địa phương cũng cần có quan điểm rõ ràng: quan điểm phát triển bền vững, phát triển gắn với bảo vệ môi trường, bảo vệ nguồn gen được liệu và bảo vệ văn hóa truyền thống tộc người. Nếu chỉ đơn thuần là trồng cây được liệu thì đó vẫn chỉ là nông nghiệp trồng trọt. Kinh tế được liệu phải được định hình trên nhiều phương diện, trong đó có phương diện văn hóa: lấy văn hóa làm nền tảng, lấy khoa học - công nghệ làm động lực, lấy hài hòa lợi ích làm nguyên tắc và lấy cải thiện đời sống người dân làm mục tiêu. Có như vậy thì kinh tế được liệu mới phát triển bền vững được./.